

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.

Abonnementsprijs bij vooruitbetaling f 4,- per jaar, buitenland f 4,60 per jaar.

Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,- per jaar. Losse nummers f 0,25.

HUMANISTEN VRAGEN RECHTEN

Onder deze titel heeft in „Hervormd Nederland” van 11 juni de hoofdredacteur van dit blad, Ds. F. H. Landsman, die ook secretaris van de Hervormde Synode is, het feit besproken, dat enkele figuren die vooraanstaande plaatsen innemen in het hervormde maatschappelijke en kerkelijke leven, een verklaring hebben ondertekend, waarin gepleit wordt voor toekenning van eigen zendtijd voor de humanisten. Men zal zich ongetwijfeld deze verklaring herinneren, die in het nummer van 31 mei van dit blad werd afgedrukt.

Ds. Landsman, die eveneens tot de ondertekenaars heeft behoord, wijst er in zijn artikel op, dat het niet de eerste maal is, dat de vraag naar de plaats van het Humanistisch Verbond en andere humanistische organisaties in ons maatschappelijke en culturele leven in het geding is. Enkele jaren geleden b.v. is het voor de overheid en indirect ook voor de kerken een moeilijke beslissing geweest, of de geestelijke raadslieden van het H.V. op gelijke wijze als de kerkelijke geestelijke verzorgers zouden moeten worden toegelaten tot de huizen van bewaring en de gevangenissen.

Wat thans gevraagd wordt, is echter volgens de schrijver van nog wijdere strekking, omdat daarmee de uitzonderingspositie die de kerken in het radiobestel bezitten en in nog sterkere mate zullen krijgen als het ontwerp-omroepbestel wet wordt, wordt aangetast. Citerend uit het bekende Herderlijk schrijven over „het christen-zijn in de Nederlandse samenleving” haalt hij o.a. hieruit de regel aan, waarin wordt gezegd dat vrijheid van geweten, geloofsovertuiging en medeverantwoordelijkheid voor de vrijheid van de ander

verworvenheden en waarden zijn, die christenen tezamen met niet-christenen in het staatkundige en ook in het maatschappelijke leven hebben te verdedigen.

Hij besluit zijn beschouwing met de volgende opmerkelijke passage:

„Wij kunnen tot geen andere conclusie komen dan dat wij als christenen, hoewel in beginsel het humanisme van het Humanistisch Verbond als ongeloof afwijzend, het niettemin op tweeërlei grond als levens- en wereldbeschouwing, die eigen plaats en rechten in het openbare leven vraagt, zullen hebben te aanvaarden.

Ten eerste, omdat de overheid de gewetensvrijheid heeft te eerbiedigen. Ten tweede, omdat het Humanistisch Verbond met ons op de bres wil staan in de strijd tegen de ontwaarding van de mens.”

Dit wil niet zeggen dat wij het H.V. zouden aanvaarden als een soort „kerk” voor de „buitenkerkelijken”. Nog minder dat wij ermee instemmen als geheel de „niet-christelijke” sector van onze samenleving tot het legitieme erfdeel van het humanisme zou worden geproclameerd. Wij houden vast aan de kerstening van de samenleving in de zin van de reformatie.

Maar juist dit „in de zin van de reformatie” houdt in dat wij prijs stellen op een erkenning van en steun aan de Kerk en haar arbeid door de overheid, maar tegelijk een soortgelijke erkenning en steun vragen voor een geestelijke stroming, die zulk een eigen plaats in ons volksbestaan heeft verkregen als het humanisme”.

Hopenlijk zal bij de behandeling in de Kamer naar deze gezaghebbende stem geluisterd worden.

WIST U DAT:

„Mens en Wereld”, 14-daags orgaan van het Humanistisch Verbond in een nieuwe opmaak is verschenen? Vraag eens een proefnummer aan bij het „Centraal bureau”, Oudegracht 152, Utrecht.

van 12 t/m 19 september a.s. een bejaardenkamp wordt gehouden in de Ark, Belvedèrelaan 14, Nunspeet? Prijs f 35,—. Opgaven aan dit adres.

bij voldoende deelname een kamp voor huisvrouwen wordt gehouden van 1 t/m 5 september a.s.? Prijs f 27,—. Aanmelden bij de Ark.

Een uitzending voor de VARA-microfoon
van zondag 16 augustus 1959

WAT IS DE WAARHEID?

Het is nog maar kort geleden dat er een grote belangstelling bestond voor de Russische schrijver Boris Pasternak en voor zijn roman *Doctor Zjivago*. Nu waren voornamelijk politieke omstandigheden daarvan de oorzaak. Het boek mocht in de Sowjet-Unie niet verschijnen, omdat het een vals beeld zou geven van de tijd vóór en na de revolutie, en omdat er theorieën in werden ontwikkeld, die niet in overeenstemming waren met de opvattingen van de heersende partij. Het is echter aan sterke twijfel onderhevig of de schrijver politieke oppositie heeft willen voeren. Zijn boek is in velerlei opzichten de voortzetting van een literatuur, zoals men die vóór de revolutie vaak aantrof. De held van het verhaal is helemaal geen uitnemend mens, hij gooit het met het leven vaak op een akkoord, en hij redeneert veel. Dat praten, dat ontwikkelen van allerlei gedachten, dat geestelijk speculeren, is bij de Russen altijd erg geliefd geweest, hoewel de staat die vrijheid in hun gedrag zelden of nooit toeliet. Zij waren altijd op zoek naar waarheid, of liever naar hun eigen waarheid, die betekenis kon geven aan hun leven. Wij vinden het ook sterk terug bij een schrijver, die wel in de Sowjet-Unie is aanvaard, bij Maxim Gorki. Van hem is bijvoorbeeld — behalve een werk als *De Moeder*, zeer bekend het toneelstuk *Nachtasiel* van lang voor de revolutie. Als men het nu nog eens naleest wordt men getroffen door het filosoferen van de zwervers, hun eigenlijk voor ons onwaarschijnlijke bespiegelingen. Het stuk maakte al in de tsarentijd veel opgang in het echt Russische Moskou, maar veel minder in Petersburg, dat sterk op het Westen was georiënteerd.

De bewoners van dat nachtasiel behouden hun energie en hun levensmoed, zolang zij de een of andere hoop hebben, een hoop die eigenlijk een illusie is. Een verlopen toneelspeler, die aan de drank is verslaafd, droomt van genezing in een kliniek, die niet voor hem bestaat, een ongelukkige jonge vrouw houdt zich overeind, zolang zij wacht op de echte liefde. Nu heeft Gorki ook, in 1898 al, een verhandeling geschreven over de kunst in de vorm van een gesprek met een onbekende lezer. Die zegt onder andere: „Het komt mij voor, dat wij behoefte hebben aan dromen, mooie dichtelijke scheppingen van onze verbeelding, want het leven dat wij ons hebben geschapen is te kleurloos, te dof, te vervelend.” De man die hier ten tonele wordt gevoerd zegt nog iets anders dat belangrijk is. U herinnert U dat de communisten over de held van de roman van Pasternak, Zjivago, hebben gezegd dat hij

eigenlijk een slappeling is. Maxim Gorki laat nu zijn lezer het volgende zeggen: „Ik weet niet hoe het komt, maar het is zo: Hoe beter een mens is, hoe eerlijker zijn ziel, des te zwaarder valt hem het leven en des te zwaker is hij.... Hoewel hij vol is van verlangen naar iets beters en mooiers, ontbreekt hem de kracht om het te scheppen.” Hij vlucht dus in de verbeelding.

Dit is nu alles eigenlijk heel gewoon. Maar toch ook eenzijdig. Want er zijn veel mensen, die wel naar iets streven en voor iets strijden, en die toch zonder fantasie en illusies niet kunnen leven. Wat zij zouden willen bereiken, dat scheppen zij in hun geest, zij stellen het zich al voor, en natuurlijk op een veel te mooie manier. In die betekenis zijn de mensen allemaal kleine kunstenaars, al kunnen maar weinigen het zoals de grote schrijvers onder woorden brengen, of 't weergeven in schilderijen en muziek. Dan is de verbeelding niet maar een vlucht, maar een richtlijn. En de mensen gebruiken dat voorstellingsvermogen niet alleen om te fantaseren wat zij graag zouden hebben of zouden zijn, maar ook om gestalte te geven aan hetgeen zij vrezen.

Wensen en angsten komen in de kunst tot uiting, maar ook in de mijmeringen en het gepeins van iedereen.

Bij nader inzien nu bemerken wij, dat een van de oudste vormen van dit soort verbeelding wordt gevonden in de zogenaamde godenleer, de mythologie.

Al die goden en godinnen, de hemel en de onderwereld, de onderlinge strijd van goddelijke helden en boze duivels, zelfs de liefdesgeschiedenissen, de stemmingen van vriendelijkheid en van woede, wat staan zij dicht bij de mensen! Hoe menselijk zijn die goden, ook al kunnen zij veel meer en al zijn zij bijvoorbeeld onsterfelijk. Zulke figuren uit de romans, die de godenwereld oplevert, gaan ook met de mensen om, zij helpen hen of zij storten hen in het verderf. Hoe levend zijn voor ons de ideale vrouwengestalte van Venus, de oppergod Jupiter of de halfgod Hercules, die ons aan Simson doet denken, door zijn onmetelijke kracht. Dat Hercules de held voor een film is geworden verbaast ons niets. Wij begrijpen tegenwoordig beter dat allerlei dromen en angsten van de mensen zich weerspiegelen in zulke verhalen.

Vraagt men nu of onze verre voorouders daarin hebben geloofd dan is het antwoord daarop niet zo gemakkelijk te geven. Het was allemaal iets dichtbij hen, iets waarin zij zichzelf terugvonden. De behoefte aan hulp en steun maakte, dat zij tempels oprichtten en altaren ter ere van de god of godin, die

hun het liefste was. Aan de andere kant begrepen zij onbewust, dat de verbeelding uit hen zelf voortkwam, zoals bij een kunstenaar. En in hun handelen vertrouwden zij toch voornamelijk op hun eigen vermogens, op hun techniek, hun verstand en niet te vergeten, op medemensen die hun vrienden waren of hun bloedverwanten. En toch, als men gevraagd zou hebben, wat nu waarheid was, dan zou het antwoord hebben geluid: het geloof in die goden en godinnen, of aan één ervan. Daarbij speelde de persoonlijke voorkeur een grote rol. En zelfs de aanbidders van éénzelfde godheid stelden zich die toch voor op hun eigen particuliere manier, naar hun eigen opvatting.

Bij de overgang van het heidendom naar het christendom heeft een wijze christen in dit verband eens iets heel opmerkelijks geschreven. Hij zei: Kijk, het zijn natuurlijk allemaal verbeeldingen, maar zij hebben een bijzondere betekenis. Zij zijn beelden, maar met een zin, dus zinbeelden. Als zij verzinsels zijn, zijn het geen leugens, geen verzinsels zonder zin. U ziet dat men dat in het Nederlands treffend kan uitdrukken. Maar de vraag, wat waarheid is, wordt dan nog belangwekkender. Iedereen heeft er behoefte aan, zijn eigen waarheid te scheppen en die in een bepaalde vorm te gieten, zich haar voor te stellen.

Die tastbare vorm geeft hem houvast. En deze zogenaamde waarheid is zijn geloof, iets persoonlijks, dat hij als een soort richtlijn, als een ideaal voor zich ziet. Iemand heeft ook eens gezegd, dat dit geloof eigenlijk is: „de wens dat het zo zou zijn”. Dit geloof is nooit zonder twijfel, want er zijn wel tegenkrachten en tegenstanden en angsten, die ook weer meedoen en het vertrouwen bedreigen. En toch heeft Maxim Gorki gelijk als hij schrijft, dat de verzinsels der verbeelding de mens kunnen verheffen boven het alledaagse.

U kunt nu natuurlijk zeggen, dat er toch nog een andere waarheid is, die van de werkelijkheid. Voorzover wij die kennen is deze realiteit voor ons allemaal gelijk. Wij zien tezamen dat elke dag de zon op- en ondergaat, dat er water nodig is om een behoorlijke oogst te krijgen, dat vrede beter is dan oorlog en dat wij brandstof nodig hebben om ons 's winters te warmen. Wij hebben gemeenschappelijke ervaringen, en de natuurwetenschappen leggen die vast. Aldus zijn sterrenkunde en scheikunde en geneeskunde dus waarheden voor ons allen. Zo kunnen wij voorspellen, wanneer de vloed opkomt, weten hoe wij nylonkousen moeten maken en proberen een zieke te genezen. Maar die kennis bedoel ik nu niet, als ik spreek van waarheid. Ik bedoel er mee een levens- en wereldbeschouwing. Wat denken wij van het leven, welk doel stellen wij er aan, wat verwachten wij er van, hoe zien wij de verhoudingen tussen man en vrouw? Wat dit betreft moeten wij zeggen, dat iedereen zijn eigen waarheid heeft of zoekt of vormt en natuurlijk ook vervormt. En dat hebben de mensen altijd gedaan, ook in hun verbeeldingen over goden en godinnen, die zich evenzeer wijzigden.

In de betekenis, waarin wij vanmorgen spreken over waarheid is deze dus tegelijk: ons levensdoel, een richtlijn voor ons gedrag, een leidraad, hoe wij behoren te handelen.

Maar omdat wij zelf veranderen, door ervaringen leren, omdat de wereld om ons heen ook niet dezelfde blijft, daarom is die waarheid niet verward, geen dogma. Geven wij daarvan een voorbeeld. Toen de mens heeft ontdekt, dat hij meer voedsel kon voortbrengen, meer kleding, langer kon leven, en dat ook ontdekte omdat hij dat alles wilde, toen heeft het leven een andere inhoud gekregen. Wij hebben veel ziekten overwonnen, de zuigelingensterfte bedwongen, kortom wij zijn het bestaan met andere ogen gaan bekijken dan in de tijd van honger, ziekte-epidemieën en harde arbeid.

De vrouwen hebben ook een andere opvatting gekregen over wat het leven hun kon bieden. Zo ontstond bijvoorbeeld een probleem, dat eerst geen vraagstuk was, omdat men niet beter wist dan dat mensen zwegen moesten, dat veel kinderen moesten sterven en dat de vrije tijd schaars was. Dat nieuwe probleem betrof het gewenste kindertal, het gevaar van overbevolking, de rechten en vrijheden der vrouwen, de mate van vreugde die in het gezin mogelijk was. Wat eens als waarheid gold, als zede en gewoonte, als regel en doel heeft zich gewijzigd. Er worden naar verhouding minder kinderen geboren, maar er blijven er veel meer in leven. Opvattingen over het huwelijk, over onze verhouding tot de natuur (die wij meer kunnen controleren en beheersen), over genoegens die binnen ons bereik liggen, veranderen.

Natuurlijk zijn er nog veel ernstiger dingen. Er zijn onopgeloste vragen, waarop iedereen naar zijn leeftijd, zijn karakter, zijn ervaringen of zijn opvoeding antwoord geeft. Optimisten menen, dat wel eens de mensen elkaar allemaal min of meer gelukkig kunnen maken, of dat er geen misdaden meer zullen zijn. Pessimisten zeggen — en ten dele zullen zij gelijk hebben — dat wij altijd moeten rekenen op een portie verdriet en teleurstelling en menselijke boosheid. Er zijn er, die geloven blijven aan wonderen en anderen, die ontvlechterde realisten zijn. Zo heeft ieder zijn levensbeschouwing, zijn waarheid, die toch eigenlijk een vorm is van persoonlijk geloof.

Welnu, ik meen dat de humanisten in het algemeen wel overtuigd zijn, dat er in deze zin geen waarheid kan zijn, die voor iedereen dezelfde is, dat er geen onveranderlijke vaste waarheid bestaat. Dat iedereen op zijn eigen manier zalig moet worden, al zal hij die persoonlijke manier verdedigen en toelichten als de beste. En wat zeker aan alle humanisten eigen is, dat is de besliste wil te strijden voor ieders individuele vrijheid, om zijn levensbeschouwing te ontwikkelen en te verdedigen en zijn gedrag daarnaar te bepalen. Omdat zij dit voor iedereen willen, ligt de grens van de persoonlijke vrijheid natuurlijk in de gelijke rechten van anderen. Deze beperking, dit compromis, is vanzelfsprekend. Anders zou men geen samenleving kunnen vormen.

Overigens is het feit, dat humanisten zozeer de betrekkelijkheid van de waarheid onderstrepen, een bron van verdraagzaamheid op geestelijk terrein, van afwezigheid, van fanatisme, van ketterjagerij.

Fanatiek kan men slechts zijn in het afwezen van onderdrukking der vrijheid.

Wij herinneren nog eens aan het begin van dit praatje. Wij zeiden, dat iedereen zijn

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Frankering bij
Abonnement
UTRECHT
32-59

De Heer

Mevrouw

Mejuffrouw

Onbestelbare exemplaren terug aan: Oudegracht 152, Utrecht

eigen verbeeldingen vormt, zijn dromen heeft, zijn helden of godengestalten, zijn voorstellingen van hemel of hel, van mens en natuur. Daarin onthult hij zijn levensopvatting en levensdoel. U herinnert U ook dat in het bijbelverhaal wordt verteld, hoe Jezus voor Pilatus wordt gebracht, die niet in diens schuld gelooft. Pilatus is een Romein, die wel niet aan Jezus hecht, maar tevens zijn vijanden veracht. Hij geeft toe aan de wraakzucht der menigte, maar hij vraagt

schamper: „Wat is waarheid?” Ik denk dat de humanist die vraag op dezelfde wijze zal stellen, zodat het antwoord er al in is verondersteld: er is geen volstrekte waarheid voor eeuwig of voor iedereen. Maar ik ben ook overtuigd, dat hij er zich, in tegenstelling tot Pilatus, uit alle kracht tegen zal verzetten, dat iemand wordt veroordeeld, omdat zijn waarheid een andere is dan die van een verblinde menigte.

Dr. A. L. Constandse

Lezingen voor de radio

23 aug. VARA 9.45 Ron de la Rie
„Een kans op een huis.”

30 aug. VARA 9.45 P. N. Kruyswijk
„Tussen God en niets.”

6 sept. VARA 9.45 Th. W. Polet
„De gaande man.”